

AZ ISKOLAI TESTNEVELÉS AFFEKTÍV JELLEMZŐI 11–18 ÉVES FIÚK ÉS LÁNYOK KÖRÉBEN

Hamar Pál* és Karsai István**

**Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Kar (TF), Budapest*

***PTE TTK Testnevelés- és Sporttudományi Intézet, Pécs*

„A tanuló tanulásának hatékonysága növelhető vagy csökkenthető a kezdeti (kognitív és affektív) sajátosságok pozitív vagy negatív irányú változásaival, ...”
(B. S. Bloom)

A huszonegyedik századi pedagógiai kutatások érdeklődési körének átrendeződésében az egyik jellemző tendencia az affektív tényezők előtérbe kerülése. Egyre nagyobb figyelmet kap a tanulás eredményességét befolyásoló, a teljesítményeket meghatározó affektív tényezők vizsgálata. Az érdeklődés súlypontjának átrendeződése annak tulajdonítható, hogy a kognitív területek, a teljesítmények és a tudásszint-mérés terén felhalmozott óriási mennyiségű, empirikus alapon megfogalmazott anyag mellett már egyre nehezebb alapvetően új összefüggéseket feltárni. Az iskolai teljesítmények sokoldalú elemzése azonban megmutatta, hogy nem lehet kielégítően megmagyarázni a tanulók eredményeit, ha a kutatás megmarad a kognitív terület belső összefüggéseinek elemzésénél. Az érzelmi dimenziók külön-külön vagy együttesen is igen erős befolyást gyakorolhatnak arra, hogy egyes tantárgyakból, egy szűkebb vagy tágabb tudásterületen milyen eredményeket érnek el a tanulók (Csapó, 2000).

A pszichológiában és a társtudományokban jelentős erőfeszítést tesznek azért, hogy az érzelmeket megértsék, megmagyarázzák. A pszichológia egyik központi problémája az *érzelem* fogalmának meghatározása (Urbán, 2004). Annak ellenére, hogy vizsgálataink és egyben tanulmányunk a kérdéskör pedagógiai vonatkozásaira fókuszál, röviden kitérünk néhány pszichológiai aspektusra is.

Az érzelem meghatározások bármelyikét vesszük (pl. *Kleinginna és Kleinginna*, 1981; *Fischer, Shaver és Carnochran*, 1990), abban teljes az egyetértés, hogy egy komplex fogalommal állunk szemben: számos tényező egységes összjátéka, szubjektív és objektív tényezők bonyolult halmazai. A pozitív érzelmelek – olyanok, mint az öröm, az érdeklődés, az elégedettség, a büszkeség, a szeretet és a szerelem – közös jellemzői abban rejlenek, hogy kiszélesítik a személy gondolati-viselkedéses repertoárját, és belső – fizikai, intellektuális, társas és pszichológiai – erőforrásainak mozgósítását (*Fredrickson*, 1998). Emellett a pozitív érzelmelek átélése a mentális és fizikai egészség fontos meghatározója is (*Vaillant*, 2003). Akikre fiatalabb korukban jellemzőbbek vol-

tak a pozitív érzelmek, hosszabb ideig éltek, mint azok, akiket a pozitív érzelmek kevésbé jellemeztek (*Danner, Snowdown és Wallace, 2001*). A negatív érzelmek szerepe elsősorban a környezeti veszélyekkel és nehézségekkel szembeni alkalmazkodásban nyilvánul meg. Ezek az érzelmek a cselekvési lehetőségek készletét leszűkítik például a menekülésre, a támadásra vagy éppen a védekezésre (*Urbán, 2004*).

Az érzelmek jelentős szerepet játszanak az iskola nevelő-oktató munkájában kulcsfontosságú *motiválásban*. A motiválás pedagógiai alkalmazása során fontos tényező, hogy a motivációban – multidimenzionális jellege ellenére – az iskolás korban, de főleg a kisiskolás korban az affektív tényezők dominálnak. Ez azt jelenti, hogy a tevékenységre készítő belső feszültség főként érzelmek, érdeklődések, vágyak, viszonyulások formájában jelentkezik. Később, az ifjú kortól kezdve, egyre fontosabb szerepet kapnak a kognitív tényezők, anélkül, hogy a motiváció alapvető affektivitása megszűnne (*Rétsági és Hamar, 2004*).

A tanulás eredményességét, hatékonyságát az adott tantárgyhoz kötődő érzelmi (affektív) vonások döntően befolyásolják. A pozitív érzelmi szint emeli, a negatív viszont csökkenti a teljesítményszintet (*Ballér, 1978*). Az utóbbi évtizedben az a tendencia figyelhető meg, hogy az iskolai testnevelésóra hangsúlya egyre inkább a „mozgásos szórakoztatásra”, az örömszerzésre tevődik át. A testnevelés az „érezzük jól magunkat” elgondolás felé halad. Hibát követünk el azonban, ha lemondunk arról, hogy megtanítsuk az akár nehezen elsajátítható mozgásformákat is, hiszen ezeknek a „keserves, gyakran izzadságcseppek” pillanatoknak jelentős a nevelőereje (*Csepela, 2000*).

Az általános iskolai tanulók körében a kedveltség mértéke szerint a testnevelés messze kiemelkedik az elméleti tantárgyak közül (*Báthory, 1997*). A testnevelés azon, úgynevezett „örömtantárgyak” (*Kontra György* elnevezése) közé tartozik, amelyek az iskolai tanítás és tanulás fontos energetikai-motivációs bázisai. A tantárgyi kötődések azonban életkor és nembeli eltéréseket mutatnak. Egyrészt a testnevelés iránti pozitív érzelmi telítettség az életkor előrehaladtával némiképpen csökken, másrészt a fiúk kedveltségi listáján előkelőbb helyen szerepel a testnevelés, mint a lányokén (*Báthory, 1989*).

A vizsgálat célja és hipotézisei

A kutatás célja egy adott korosztály iskolai testnevelés iránt mutatott érzelmi reakcióinak feltárása: 11–18 éves diákok testneveléshez kötődő affektivitása egyes jellemzőinek, pozitív, illetve negatív reakciókon keresztül történő azonosítása. A testnevelésórához kapcsolódó azon érzelmek meghatározása, amelyek meghatározó szerepet játszanak a testnevelés tanítás-tanulás folyamatában.

Feltételezésünk szerint, a testnevelés tanítás-tanulás folyamatában az olyan tanulói érzelmek, mint a hatalom, önérvényesítés érzése, a kikapcsolódás öröme, és a megoldatlan feladatok, elégtelenség érzése dominánsan fellelhetők, és ezek egymással összefüggésben állnak.

A 11–18 éves fiúk és lányok pozitív attitűdje (hozzáállása, beállítódása) az iskolai testnevelés és a sport iránt korrelációs kapcsolatban áll az előző pontban felsorolt érzel-

mekkel. Kiemelt figyelmet fordítottunk annak vizsgálatára, hogy – a pozitív attitűddel vélhetően szoros összefüggést mutató érzelemként – az örömszerzés, a kikapcsolódás vágya milyen mértékben jelentkezik a testnevelési foglalkozásokon és a sporttevékenységben. A testnevelésórákon meghatározó szerepet játszó érzelmek a nemek és az életkor függvényében jellemzően nyilvánulnak meg.

Módszerek

A minta 2840 11–18 éves tanulóból állt, nemek szerint közel azonos arányban megosztva: 1367 fiú és 1473 lány. A tanulók nembeli és életkorbeli eloszlását az 1. táblázatban összegeztük. Az adatfelvétel öt budapesti és 21 vidéki iskolában zajlott homogén földrajzi (területi) megoszlásban. A vizsgálatban részt vett vidéki iskolák a következő településekről kerültek ki: Békéscsaba és Gyula (Békés megye); Győr (Győr-Moson-Sopron megye); Berettyóújfalu és Hajdúhadház (Hajdú-Bihar megye); Jászberény (Jász-Nagykun-Szolnok megye); Tokodaltáró (Komárom-Esztergom megye); Kistarcsa és Szentendre (Pest megye); Balatonboglár, Gamás és Látvány (Somogy megye); Szombathely (Vas megye). Az oktatási intézmények között található általános iskola, általános iskola és gimnázium, katolikus általános iskola és gimnázium, általános és zeneiskola, általános iskola és szakközépiskola, gimnázium, szakközépiskola, szakközépiskola és gimnázium, szakképző intézet, szakképző iskola és kollégium.

1. táblázat. A vizsgált személyek nembeli és életkorbeli eloszlása (fő)

Nem/Életkor	11–12 év	13–14 év	15–16 év	17–18 év	Összesen
Fiúk	244	359	517	247	1367
Lányok	304	387	519	263	1473
Összesen	548	746	1036	510	2840

A keresztmetszeti vizsgálat módszere kérdőíves kikérdezés volt. Az érzelmi reakciókat egy előre összeállított, névtelen válaszadást lehetővé tevő, kérdéslista segítségével mértük fel. A tanulók érzelmi reakcióinak listáját *Biróné Nagy Edit* korábban már felhasználta egy kutatása során (*Biróné*, 1994). A kérdőív a testnevelésórához történő érzelmi kötődést, vonzódást vagy elutasítást mérte. A kijelentések pozitív, illetve negatív tartalmát a tanulók a válaszadás során igennel és nemmel véleményezhették (lásd melléklet). Az adatfelvételre, a kérdőívek kitöltésére a 2006/2007. tanévben került sor, minden esetben az iskolaigazgatók hozzájárulásával és a testnevelő tanárok közreműködésével.

Adatfeldolgozás

A kérdőív 48 kérdéséből tíz faktort képeztünk. Az iskolai testnevelés iránti pozitív és negatív érzelmi háttérrel felmérő faktorokhoz meghatározott (sor)számú kérdéseket ren-

deltünk. A kitűzött céljaink és felállított hipotéziseink alapján négy, jól definiálható, egymástól lényegesen különböző érzelmi faktort vizsgálunk:

- A hatalom, önérvényesítés érzése (a továbbiakban *hatalom*), amelyhez a kérdőív a 11., 12., 20. és 24. sorszámú kérdése tartozik.
- A kikapcsolódás öröme (a továbbiakban *öröm*), amelyhez a 15., 17. és 22. számú kérdés kapcsolódik.
- Pozitív attitűd a testnevelés és a sport iránt (a továbbiakban *pozitív attitűd*), amelyhez az 1., 5., 14., 18., 29., 31., 32., 37. és 38. kérdés tartozik.
- Megoldatlan feladatok, elégtelenség érzése (a továbbiakban *elégtelenség*), amelyhez a 10., 13., 33. és 35. kérdés kapcsolódik.

A faktorok numerikus értékét a pozitív válaszok arányának százalékában kifejezve adtuk meg. Az alapstatisztikai számításokat követően, hipotéziseink igazolására a Mann-Whitney-, illetve a Kruskal-Wallis-próbát alkalmaztuk. Spearman-féle rangkorrelációs számítási eljárással a vizsgált faktorok kapcsolatát határoztuk meg az egyes érzelmi területek, korcsoportok és nemek eltéréseinek megállapítására.

Eredmények

Átlagok és különbségek

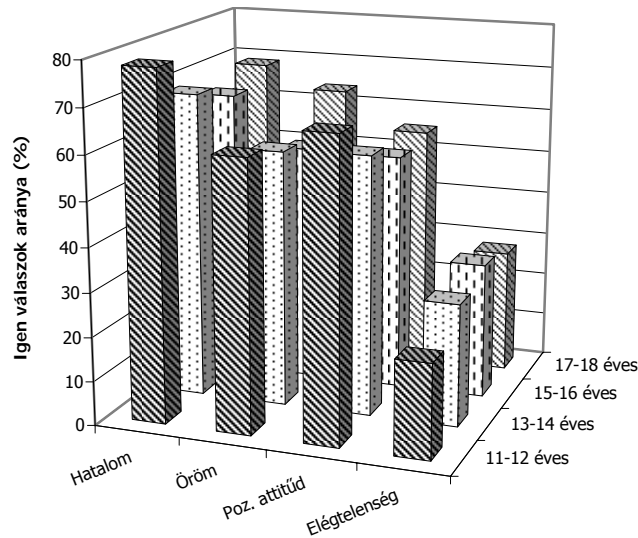
Az 1. ábra a fiútanulók 'igen' válaszainak arányát mutatja be százalékos formában. A 11–12 éves fiúk esetében a *hatalom* faktor kiugróan magas, 78%-os 'igen' válasz arányt mutat. Az *öröm* érzelem 60%-os támogatást kapott. Magas a *pozitív attitűd* támogatottsága, egész pontosan 67%-os. Jelentős az *elégtelenség* érzelem elutasítása, hiszen csak 21%-ban helyezték e csoport tanulói.

A 13–14 éves fiúknál tíz százalékos visszaesés tapasztalható a *hatalom* faktorban, ahol még így is magas (68%) az 'igen' válaszok aránya. Az *öröm* érzelemre 57%-ban adtak igenlő választ. Ugyancsak jelentős visszalépést mutat a *pozitív attitűd* támogatottsága, amely 58%-ra esett vissza. Az *elégtelenség* érzelem mindössze 27%-ban kapott megerősítő választ.

A 15–16 éves fiúk esetében annak ellenére a legmagasabb (64%) a *hatalom* faktor támogatottsága, hogy ez az előző korcsoporthoz képest újabb csökkenést jelent. Az *öröm* érzelem 53%-os 'igenje' újabb kismértékű visszaesést jelez. A testnevelés pozitív megítélése újabb csökkenés után, 53%-ra esett vissza. Emelkedett viszont az *elégtelenség* érzése (30%).

A 17–18 éves fiúknál újból 68%-ra emelkedett a *hatalom* faktor igenlése. Jelentős növekedéssel, az eddigi legmagasabb értéket (63%) érte el az *öröm* érzelem. Némi emelkedést mutat a *pozitív attitűd* faktor, de az érték (55%) még mindig nem éri el a 11–12 és a 13–14 éves csoportok szintjét. 28%-ra, körülbelül a 13–14 éves fiúk szintjére csökkent az *elégtelenség* érzelem megerősítése.

Az iskolai testnevelés affektív jellemzői 11–18 éves fiúk és lányok körében

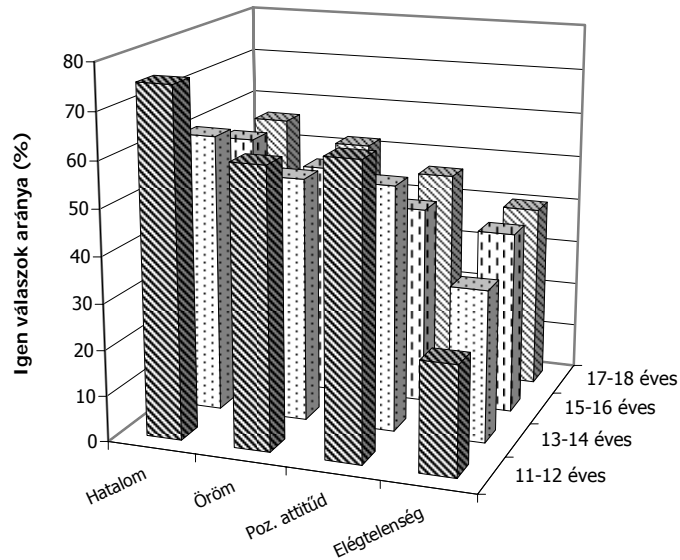
1. ábra
A fiútanulók eredményei (N=1367)

A 2. ábra a lánytanulók korcsoportonkénti 'igen' válaszainak arányát mutatja be százalékos formában. A 11–12 éves lányok esetében a *hatalom* faktor – a fiúkhoz hasonlóan – kiugróan magas, 75%-os 'igen' válasz arányt mutat. Az *öröm* érzelem 60%-os támogatást kapott. Magas, de a fiúkénál alacsonyabb, a *pozitív attitűd* támogatottsága (63%). Jelentős az *elégtelenség* érzelem elutasítása (23%).

A 13–14 éves lányoknál még a fiúkét is meghaladó mértékű, 15%-os visszaesés tapasztalható a *hatalom* faktorban, ahol így 60%-os az 'igen' válaszok aránya. Az *öröm* érzelem értéke közelít az 50%-os szinthez. Hasonló mértékű (53%) a *pozitív attitűd* támogatottsága, amely tíz százalékkal esett vissza. Szintén tíz százalékos, de pozitív irányú változás tapasztalható az *elégtelenség* érzelemben, 33%-ra nőtt a megerősítő válaszok aránya.

A 15–16 éves lányok körében tovább csökken a *hatalom* faktor 'igen' válaszainak aránya (55%). Ezt a trendet mutatja az *öröm* érzelem is, ahol az igenlő válaszok aránya mindössze 50%. A *pozitív attitűd* már nem is pozitív, mivel a lányok csak 43%-ban jelöltek 'igen' választ. 39%-ra emelkedett viszont az *elégtelenség* érzelem támogatottsága.

A 17–18 éves lányok átlagaira összességében az a jellemző, hogy az igenlő válaszok, az előző korcsoportéhoz képest, kisarányú emelkedést mutatnak. A *hatalom* faktornál ez 56, az *örömnél* 51, a *pozitív attitűdnél* 46, az *elégtelenség* érzelemnél pedig 40%-ot jelent. Az első három esetében a számadat örömteli, az utolsónál viszont elszomorító.

2. ábra
A lánytanulók eredményei (N=1473)

A Mann-Whitney- és a Kruskal-Wallis-próba eredményei azt tükrözik, hogy egyrészt a nemek, másrészt az egyes életkori csoportok – 11–12 év, 13–14 év, 15–16 év és 17–18 év – között is igen erősen szignifikáns különbség található. Amennyiben a nemek és az életkori csoportok kombinációit tesszük vizsgálat tárgyává, kisebb mértékű, de ugyancsak szignifikáns különbség mutatkozik. Ezek az eredmények megerősítik azon feltételezésünket, hogy az általunk vizsgált érzelmek a nemek és az életkor függvényében jellemzően nyilvánulnak meg.

Az összefüggés-vizsgálat eredményei

A 2. táblázat a vizsgált négy faktor összesített korrelációs értékeit mutatja. A táblázat 'rho' értékeiből megállapítható, hogy a két nem 11–18 éves korosztályában a vizsgált négy faktor között minden esetben igen erős szignifikáns ($p < 0,001$) összefüggések találhatóak. Pozitív előjelűek az összefüggések a *hatalom* és az *öröm*, a *hatalom* és a *pozitív attitűd*, valamint az *öröm* és a *pozitív attitűd* érzelmek között. Ezzel szemben negatív előjelű összefüggés mutatkozik a *hatalom* és az *elégtelenség*, az *öröm* és az *elégtelenség*, valamint a *pozitív attitűd* és az *elégtelenség* érzelmek között. Ami az összefüggések erősségét illeti, arról is egységes kép alakult ki, nevezetesen mindenhol közepes a korreláció mértéke.

2. táblázat. A Spearman-féle rangkorreláció-számítás összesített eredményei (N=2840)

	Öröm	Pozitív attitűd	Elégtelenség
Hatalom	0,462***	0,568***	-0,468***
Öröm		0,592***	-0,351***
Pozitív attitűd			-0,444***

Megjegyzés: * p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001.

A pozitív attitűddel közel 0,6-es erősségű ($\rho=0,592$, $N=2840$, $p<0,001$) összefüggést mutat a kikapcsolódás öröme érzelem. Ez megerősítésül szolgálhat azon pedagógiai törekvéseknek, amelyek az „örömszerzés” jelentőségét hangsúlyozzák a testnevelésben és a sportban. A legnagyobb negatív előjelű korreláció a hatalom és az elégtelenség faktorok között mutatkozik ($\rho=-0,468$, $N=2840$, $p<0,001$). Mindez azt közvetíti, hogy ezek az érzelmek távol esnek egymástól, azaz a hatalom, az önérvényesítés érzése csak a legritkább esetben párosul a megoldatlan feladatok, elégtelenség érzésével.

A 3. táblázat a vizsgált négy faktor fiúkra vonatkozó rangkorrelációs eredményeit mutatja. A táblázat korrelációs értékei alapján megállapítható, hogy a 11–18 éves fiúknál a vizsgált négy faktor között minden esetben igen erős szignifikáns összefüggés van. A korrelációs együtthatók pozitív, illetve negatív előjelei megegyeznek az összesített eredményeknél látottakkal. A pozitív attitűd és az öröm érzelmek itt is a legszorosabb összefüggést ($\rho=0,593$, $N=1367$, $p<0,001$) mutatják.

3. táblázat. A Spearman-féle rangkorreláció-számítás eredményei a fiútanulók érzelmi faktorai között (N=1367)

	Öröm	Pozitív attitűd	Elégtelenség
Hatalom	0,426***	0,528***	-0,443***
Öröm		0,593***	-0,330***
Pozitív attitűd			-0,379***

Megjegyzés: * p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001.

A fiú korcsoportok korrelációs adatait külön-külön elemezve a pozitív attitűd és az öröm érzelmek folyamatosan növekvő összefüggést jeleznek. Amíg a 11–12, de még a 13–14 éves korcsoportban is, a korrelációs együtthatók az összesített eredmények alatt maradnak, addig a 15–16 és a 17–18 éves korban a korrelációs értékek jelentősen megnőnek. A 17–18 éves fiúknál a korrelációs együttható értéke 0,664 ($N=247$, $p<0,001$). Az összesített eredmények tárgyalásánál külön kiemeltük a legnagyobb negatív előjelű korrelációt, azaz a hatalom és az elégtelenség faktorok között mutatkozót. A 15–16 éves fiúknál ez az érték jelentősen megnő ($\rho=-0,529$, $N=517$, $p<0,001$), vagyis e két érzelem még jobban eltávolodik egymástól. Ennek oka a pubertáskor változásai.

A 4. táblázatban a 11-18 éves lányok rangkorrelációs eredményei láthatók. A táblázat korrelációs értékei megerősítik a fiúknál tapasztaltakat, azaz: a négy faktor között

minden esetben igen erősen szignifikáns az összefüggés; a korrelációs együtthatók pozitív, illetve negatív előjelei megegyeznek az összesített eredményekével; a legszorosabb az összefüggés ($\rho=0,586$, $N=1473$, $p<0,001$) a *pozitív attitűd* és az *öröm* érzelmek között. A rangkorreláció-számítás összesített, illetve a fiútanulók eredményeitől eltérően, itt a *hatalom* és a *pozitív attitűd* érzelmek korrelációja ($\rho=0,584$, $N=1473$, $p<0,001$) közel azonos mértékű, mint a *pozitív attitűd* és az *öröm* faktoroké. A lányok esetében tehát a hatalom, önérvényesítés érzése szorosabban függ össze a testnevelés és a sport iránti attitűddel, mint a fiúknál.

4. táblázat. A Spearman-féle rangkorreláció-számítás eredményei a lánytanulók érzelmi faktorai között ($N=1473$)

	Öröm	Pozitív attitűd	Elégtelenség
Hatalom	0,486***	0,584***	-0,477***
Öröm		0,586***	-0,363***
Pozitív attitűd			-0,478***

Megjegyzés: * $p<0,05$; ** $p<0,01$; *** $p<0,001$.

A lány korcsoportok korrelációs adatait külön-külön elemezve a fiúknál kapott azon tendenciát tapasztaltuk, amely szerint a *pozitív attitűd* és az *öröm* érzelmek között folyamatosan növekszik az összefüggés. A különbség annyi, hogy amíg a fiúknál a korreláció mértéke már a 15–16 éveseknél is meghaladta az összesített eredményeket, addig a lányok esetében ez csak a 17–18 éves korban következett be ($\rho=0,611$, $N=263$, $p<0,001$). Az összesített eredmények és a fiúk eredményeinek tárgyalásánál is kiemeltük a legnagyobb negatív előjelű korrelációt, azaz a *hatalom* és az *elégtelenség* faktorok közöttit. Ez a kiemelés a 15–16 éves lányoknál egyaránt helytálló, ugyanis a korreláció itt is jelentősen megnő ($\rho=-0,533$, $N=519$, $p<0,001$). Ez az adat megerősíteni látszik a fiúknál tett azon kijelentést, hogy a két érzelem eltávolodását a pubertáskor változásai okozhatják, nem pedig a nemi jellegzetességek.

Összefoglalás

Összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy az elsőként felállított hipotézisünk megerősítést nyert, ugyanis a tanítás-tanulás folyamatában az olyan tanulói érzelmek, mint a *hatalom*, önérvényesítés érzése, a kikapcsolódás *öröme*, és a megoldatlan feladatok, *elégtelenség* érzése valóban megtalálhatók, de nem egyenlő mértékben. A fiú- és a lánytanulók átlag eredményei azt mutatják, hogy a vizsgált korcsoportok esetében mindkét nemnél a legdominánsabb faktor a *hatalom*, az önérvényesítés érzése. Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a testneveléssel és a sporttal kapcsolatban leginkább ez az érzelm tűnik ki, vagyis a vizsgált életkorokban ezt attitűdformáló erőnek tekinthetjük. A kérdés azonnal megfogalmazódik: vajon ez a jelenség mennyiben általános?

A testnevelés és a sport iránt táplált ilyen irányú érzelmek „korhú” tükörképet tartanak elénk. Ez a vizsgálati eredmény magába foglalja mindazt, ami korunk egyik jellemzője, nevezetesen: a törekvő, önérvényesítő, helyenként hatalomvágytól vezérelt magatartásformát. Ez azonban nem feltétlenül csak negatív jelenség. Példának okáért gondolkunk arra, hogy a versenyképesség mennyire mindennapjaink részévé vált. A testnevelés és a sport viszont kiváló eszköze lehet ezen „képességfajta” fejlesztésének. A mozgásformák tanítása, tanulása kettős jellegű versenyt kínál. Egyrészt egy „belső” versenyt, melyet a tanulónak önmagával kell megvívnia, másrészt egy „külsőt”, ahol a külvilággal, a környezetével kell megküzdenie. Ez a küzdelem azonban nem csaphat át agresszivitásba. A helyes irány az asszertív attitűd.

A *hatalom*, az önérvényesítés érzésénél kevésbé attitűdformáló erő a kikapcsolódás *öröme* érzelem. Legkevésbé a 15–16 és a 17–18 éves lányoknál dominál, az előbbi korcsoportnál az igenlő válaszok aránya alig haladja meg az 50 százalékot. Mindez – vélhetően – az érési folyamat eredményének betudható jelenség. A negatív érzelmeként vizsgált megoldatlan feladatok, *elégtelenség* érzése faktorról az mondható el, hogy amíg a fiúk gyakorlatilag egyöntetűen – ettől csak a 15–16 évesek térnek el kissé – nemleges véleményt formálnak, addig a lányok érzelem megnyilvánulásai között az elégtelenség érzése növekvő mértékű jelenséggé mutatható ki.

A 11–18 éves fiúknak és lányoknak pozitív az attitűdjük (hozzáállásuk, beállítódásuk) az iskolai testnevelés és a sport iránt. A testnevelés, a sportolás iránti pozitív attitűd a vizsgálati minta esetében összességében kedvező képet mutat, azonban 15–16 éves életkortól a *pozitív attitűd* faktorban csökkenés tapasztalható. A lányok esetében az értékek már a nemleges tartományba lépnek át.

Az első és a második hipotézisünkben azt is feltételeztük, hogy a négy általunk kiválasztott érzelem korrelál egymással. Ez a feltevésünk beigazolódott, mivel a rangkorreláció értékek bizonyító erejük a tekintetben, hogy a 11–18 éves fiúknál és lányoknál, a vizsgált négy faktor között minden összevetésben, igen erősen szignifikáns összefüggést találtunk.

A teljes vizsgálati minta összesített korrelációs eredményeit tekintve a legszorosabb összefüggés a *pozitív attitűd* a testnevelés és a sport iránt, illetve a kikapcsolódás *öröme* faktorok között alakult ki. Az egyes érzelmek nemenkénti vizsgálatakor ez a trend szintén kimutatható. Mindebből az a következtetés vonható le – mintegy második hipotézisünk második részének megerősítéseként –, hogy a pozitív attitűddel szoros összefüggést mutató érzelmeként, a 11–18 évesek minden csoportjában jelentkezik a testnevelési foglalkozások, a sporttevékenység által előidézett kikapcsolódás élvezete. Az örömszerzés, a kikapcsolódás vágya tehát jelentős kíváncsi lehet a testnevelés és a sport iránt pozitívan megnyilvánuló tanulók körében.

Az iskolai testnevelésben a mozgásos szórakozás, az örömszerzés, a „jól érzet” kerüljön lehetőség szerint a középpontba. Ezen elgondolás semmi esetre sem nevezhető progresszívnek akkor, ha a testnevelés és a sporttevékenység sajátját jelentő teljesítményelvárás háttérbe szorítását hozza magával. A kettő egyébiránt – mármint öröm és teljesítmény – nem zárja ki egymást. Kellő pedagógiai érzékkel és szakmaisággal kezelve az egyik jelenség akár fel is erősítheti a másikat.

Megtarthatjuk harmadik hipotézisünket, mivel vizsgálati eredményeink által megerősítést nyert, hogy egyrészt a fiúk elfogadóbb hozzáállást, beállítódást mutatnak a testne-

veléssel szemben, mint a lányok, másrészt a testnevelés iránti pozitív érzelmi telítettség az életkor előrehaladtával – elsősorban a lányoknál – jelentősen csökken. A csökkenés mértéke is mutat nembeli és életkorbeli jellegzetességeket. Ennek alátámasztására segítségül hívhatunk egy másik faktoreredményt is. Markáns különbséget találtunk például a 13–14, a 15–16, de leginkább a 17–18 éves lányok és fiúk megoldatlan feladatok, *elég-telenség* érzése faktorának eredményeiben, ami azt közvetíti, hogy a testnevelésórákon meghatározó szerepet játszó ezen érzelem (is) a nemek és az életkor függvényében jellemzően nyilvánul meg.

A tanítás-tanulás folyamatában releváns szerepet játszanak a tanulók affektív jellemzői. Igaz ez a testnevelés tantárgyra is, ahol a testmozgás révén a tanulók érzelmekben színes „világot” élnek meg. Az iskolában kevés, a sportoláshoz, a testedzéshez hasonlóan érzelmekben gazdag tevékenység található.

A testnevelés tantárgy, így maga a testnevelő tanár is, jelentős attitűdformáló szerepet játszik az iskolában. E tantárgy tanítása, tanulása során kialakult pozitív érzelmek nem csak a testnevelésben, hanem a nevelési, oktatási folyamat teljes egészében növelhetik a pedagógiai hatékonyságot.

Irodalom

- Ballér Endre (1978): B. S. Bloom: Az iskolai tanulás és az emberi sajátosságok – Bloom tanulásemellete. *Pedagógiai Szemle*, 12. sz. 1135–1137.
- Báthory Zoltán (1989): Tantárgyi kötődések vizsgálata négy tanulói korosztály körében (Monitor '86). *Pedagógiai Szemle*, 12. sz. 1162–1172.
- Báthory Zoltán (1997): *Tanulók, iskolák – különbségek*. OKKER Kiadó, Budapest.
- Biróné Nagy Edit (1994): *A szelektív motoros stimulusok hatása a tanulók mozgásos aktivitására, az életstílus befolyásolására. Kutatási zárójelentés*. Magyar Testnevelési Egyetem, Budapest.
- Csapó Benő (2000): A tantárgyakkal kapcsolatos attitűdök összefüggései. *Magyar Pedagógia*, 3. sz. 343–366.
- Csepela Yvette (2000): „Örömtestnevelés?” *Új Pedagógiai Szemle*, 10. sz. 83–89.
- Danner, D. D., Snowdown, D. A. és Wallace, V. F. (2001): Positive Emotions in Early Life and Longevity: Findings from the Nun Study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5. sz. 804–813.
- Fischer, K., Shaver, P. R. és Carnochran, P. (1990): How emotions develop and how they organize development. *Cognition and Emotion*, 4. sz. 81–127.
- Fredrickson, B. L. (1998): What good are positive emotions? *Review of General Psychology*, 2. sz. 300–319.
- Kleinginna, P. R. és Kleinginna, A. M. (1981): A categorized list of emotion definitions with suggestions for a consensual definition. *Motivation and Emotion*, 5. sz. 345–379.
- Rétsági Erzsébet és Hamar Pál (2004): A testnevelés és sport oktatásemelleti alapjai. In: Biróné Nagy Edit (szerk.) *Sportpedagógia. Kézikönyv a testnevelés és sport pedagógiai kérdéseinek tanulmányozásához*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest és Pécs. 173–223.
- Urbán Róbert (2004): A személyiség alakulásának folyamatai: szocializáció, énejlődés, identitás. Érzelmek. In: N. Kollár Katalin és Szabó Éva (szerk.) *Pszichológia pedagógusoknak*. Osiris Kiadó, Budapest. 95–118.
- Vaillant, G. E. (2003): Mental health. *American Journal of Psychiatry*, 8. sz. 1373–1384.

Melléklet

A tanulók érzelmi reakcióinak listája a testnevelésórán

Nem: fiú – lány   **Életkor:**

Az iskolai testnevelés:

1. Én egyáltalán nem vagyok ellene, nagyon szeretek mozogni.	igen	nem
2. Éppen elég energiám van, nem fáraszt a testnevelés.	igen	nem
3. Haragszom néhány gyakorlat miatt.	igen	nem
4. Nincs elég erőm minden gyakorlathoz.	igen	nem
5. Lehetne többször is egy héten testnevelésóra.	igen	nem
6. Szívesen venném, ha nem lenne testnevelés.	igen	nem
7. Elégedetlen vagyok, mert nem tanulom meg olyan jól a gyakorlatokat, mint mások, akik ügyesebbek.	igen	nem
8. Testnevelésóráinkon túl sokat pihenünk.	igen	nem
9. Szeretek sportolni.	igen	nem
10. Korábban szerettem a testmozgást, de most nem foglalkozok vele.	igen	nem
11. Szeretem a testnevelést, mert ott azt tehetem, amit szeretek, és amit tudok.	igen	nem
12. Magabiztos vagyok a legtöbb gyakorlatban.	igen	nem
13. Az iskolai testnevelés unalmas.	igen	nem
14. Testnevelésóra után sokkal jobban érzem magam.	igen	nem
15. Sokat szórakozunk a testnevelésórán.	igen	nem
16. Én szeretem a kockázatot a testnevelésórán.	igen	nem
17. Minden gyakorlat közben szabadnak és kikapcsolódottnak érzem magam.	igen	nem
18. Elégedetlen vagyok, ha nem gyakorolhatok.	igen	nem
19. Tetszik nekem a fáradtság érzése a testnevelésórán.	igen	nem
20. A gyakorlás után sokkal jobban érzem magam, csak ritkán fordul elő, hogy nagyon kapkodom a levegőt.	igen	nem
21. A gyakorlástól elmúlik a haragom.	igen	nem
22. A testnevelésóra segít, hogy jobb legyen a kedvem.	igen	nem

23. Szeretem a kockázatos sportokat és gyakorlatokat.	igen	nem
24. Szeretem magam vizsgáztatni, hogy miben lettem jobb.	igen	nem
25. Finom a verseny izgalma és a vetélkedés.	igen	nem
26. Én legtöbbször kimaradok az olyan gyakorlásból, amely nagyon fárasztó.	igen	nem
27. A testnevelésórán nagyon izgulok.	igen	nem
28. A verseny izgalma mindennél többet ér nekem.	igen	nem
29. A testnevelés sokkal többet érne, ha minden nap lenne.	igen	nem
30. A testnevelésóra nagyon sok gyakorlást igényel.	igen	nem
31. Kevés idő jut gyakorlásra a testnevelésórán.	igen	nem
32. Szerintem, akkor kezd el valaki iskolán kívül is sportolni, ha jó az iskolában a testnevelésóra.	igen	nem
33. Nem szeretem a kitarató, hosszú távú futást.	igen	nem
34. A súlyzós gyakorlatokat nagyon nem szeretem.	igen	nem
35. Mi nem igazán vagyunk ügyesek a sportolásban.	igen	nem
36. Néha szeretek hiányozni a testnevelésóráról.	igen	nem
37. A testnevelésben a gyakorlások néha nagyon nehezek, de én szeretem őket.	igen	nem
38. Én nagyon örülök a testnevelésórának.	igen	nem
39. Az állandó figyelés a testnevelésben idegesít.	igen	nem
40. Tökéletesen tudok figyelni minden gyakorlatban és sportban a testnevelésórán.	igen	nem
41. Nem tudom, mi a haszna az iskolai testnevelésnek.	igen	nem
42. Jelenleg fáradtnak érzem magam a testnevelésóra után.	igen	nem
43. Én rendszerint arra buzdítom magam, hogy a legjobb eredményt érjem el! Erre törekszem.	igen	nem
44. Minden verseny teljesen leköt engem.	igen	nem
45. Jobban érzem magam, ha valamilyen helyzetet jól oldok meg a testnevelésórán.	igen	nem
46. Nem vagyok túlzottan lelkes a testmozgás iránt.	igen	nem
47. A testnevelésórán nem mindenki tudja megcsinálni azt, amit szeretne.	igen	nem
48. Ha csak tehetem, nem megyek testnevelésórára.	igen	nem

ABSTRACT

PÁL HAMAR AND ISTVÁN KARSAI: AFFECTIVE CHARACTERISTICS OF PHYSICAL EDUCATION
AMONG 11-18-YEAR-OLDS

One notable shift taking place in 21st century educational research is the growing attention to affective factors and their effects on the success of learning activities. Academic achievement in a given subject seems to be largely influenced by attitudes related to the subject. Among primary school pupils, physical education is preferred over theoretical subjects. Earlier findings suggest that subject attitudes differ by age and gender. The objective of this study is to examine those attitudes related to physical education which may have a decisive role in the process of learning from instruction, hypothesizing different and characteristic patterns to emerge as a function of age and gender. The sample consisted of 2840 students between the ages of 11 and 18, with a roughly equal gender distribution (1367 boys and 1473 girls). In the cross sectional study, questionnaires were administered to the subjects in the 2006/2007 academic year. Data were analysed using quantitative methods. The results confirmed the positive attitude of students regarding PE classes and school-based sport activities in this age group. However, a decreasing tendency was observed with age in the strength of this attitude. Boys show greater interest and a higher degree of acceptance for PE than girls. The four affective factors targeted in the study are correlated. In the sub-samples based on age, positive feelings related to power, self-realisation and leisure are dominant factors in both gender groups. It seems plausible that positive attitudes shaped in physical education may increase the effectiveness of education, not only in PE classes but in the teaching-learning process in general as well.

Magyar Pedagógia, **108**. Number 2. 135–147. (2008)

Levelezési cím / Address for correspondence:

Hamar Pál, Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Kar (TF),

H-1123 Budapest, Alkotás u. 44.

Karsai István, PTE TTK Testnevelés- és Sporttudományi Intézet,

H-7624 Pécs, Ifjúság útja 6.